

нагодою для створення прецеденту застосування цієї статті. Авторитет КС від цього не тільки не впаде, а й навпаки, підніметься.

Надійшла до редколегії 15.10.99

РЕЦЕНЗІЇ

Питання становлення конституційного права України

як галузі права і науки

У навчальному посібнику* по суті вперше в Україні на монографічному рівні розглянуті актуальні питання конституційного права України як галузі права, науки і навчальної дисципліни. В ньому ґрунтовно аналізуються поняття конституційного права, предмет правового регулювання, конституційно-правові норми і інститути та їх специфіка, об'єкти, суб'єкти та зміст конституційно-правових відносин. Розглядаються юридичні факти, які є підставою їх виникнення, зміни і припинення. Досліджуються джерела конституційного права як галузі права, дається стисла характеристика Конституції України як основного джерела цієї галузі. Розкриваються предмет, система і джерела науки конституційного права України, її завдання і функції, методологічна база, актуальні проблеми розвитку науки конституційного права України на сучасному етапі державотворення.

* *Тодыка Ю. Н.* Конституционное право Украины: отрасль права, наука, учебная дисциплина. Харьков: Фолио-Райдер. 1998. 292 с.

Автор виходить з того, що зараз у правовій системі України підвищується роль конституційного права — однієї з найдинамічніших галузей права, яка істотно впливає на формування нової системи державно-правових зв'язків, становлення України як суверенної, незалежної, правової, демократичної, соціальної держави, дієздатних структур громадянського суспільства. Обґрунтовано підкреслюється, що прийняття

Конституції України 1996 р. створило нову ситуацію в конституційно-правовому полі України. Під впливом Основного Закону в республіці інтенсифікується законодавчий і в цілому нормотворчий процес. У науковому аспекті активізується розроблення проблем становлення конституційного ладу, конституційно-правового статусу людини і громадянина, вирішення питань становлення і функціонування державних інституцій, передусім Конституційного Суду України і Уповноваженого Верховної ради України з прав людини. Таким чином, на думку автора, прийняття Конституції України не тільки стало вагомим чинником формування і новелізації національної правової системи на демократичних засадах, а й активізувало наукові дослідження.

Розглядаючи конституційне право України не тільки як галузь і науку, а й як навчальну дисципліну, автор слушно підкреслює, що без високої конституційної культури юристів неможливо забезпечити конституційну законність, права і свободи людини і громадянина, нормальне функціонування державного механізму. В основу концепції Конституції покладено права і свободи особи і відповідно з цим, на думку автора, необхідно здійснювати викладання конституційного права України, що повинно сприяти формуванню у студентів-юристів сучасної політико-правової культури, поваги до світових цінностей конституціоналізму. Це вірний підхід, оскільки формувати сучасного фахівця в галузі правознавства можливо тільки з урахуванням цінностей, вироблених людством. Йдеться про принципи народовладдя, політичної, економічної та ідеологічної багатомірності, розподілу влад, верховенства права, Конституції і закону, пріоритету прав особи. Ці набутки світового конституціоналізму знайшли втілення в Основному Законі України, особливо в I і II його розділах, і, як вважає автор, конституційним приписам цих розділів у викладанні курсу конституційного права України необхідно приділяти значну увагу. Це важливо і тому, що радянська наука державного права не надавала цим питанням певного значення, а розподіл влад, правову державність, політичний та ідеологічний плюралізм розглядала як такі, що не відповідали правовій природі держави і суспільства. З огляду на те, що Україна входить в європейський і світовий правовий простір, гадаємо, що акцентація Ю. Тодики на визначальні правові конституційні принципи має основоположне значення для формування демократичної свідомості сучасного юриста.

Конституційне право України розглядається як провідна галузь національної правової системи, як сукупність юридичних норм та інститутів, що регулюють комплекс суспільних відносин, які визначають головні засади суспільного і державного ладу, і норми, що входять в цю галузь, характеризуються, як це підкреслюється в роботі, єдністю, загальними ознаками і спрямовані на регулювання найбільш важливих суспільних зв'язків. Норми конституційного права України закріплюють головні політико-правові принципи, які визначають розвиток держави і суспільства. В них, на думку автора, втілюються якісна характеристика державної організації суспільства, передусім засад конституційного ладу, основи організації і функціонування політичної системи суспільства, форми реалізації народовладдя. Норми цієї галузі, як це аргументується в роботі, забезпечують оптимальне співвідношення держави і громадянського суспільства, системно закріплюють основні права, свободи і обов'язки людини і громадянина, в цілому конституційно-правовий статус особи.

У навчальному посібнику ґрунтовно аналізуються питання методу правового регулювання в конституційному праві, наводиться загальна характеристика конституційно-правових норм, підкреслюється їх специфіка, розкривається нормативна природа конституційних приписів, аналізуються юридична сила конституційних норм, їх внутрішня структура, дається класифікація норм за різними ознаками. Значна увага приділяється конституційно-правовим інститутам, даються їх визначення, класифікація за різними критеріями, наводиться характеристика головних інститутів. При цьому акцент справедливо робиться на інституті основ конституційного ладу, норми якого мають основоположне значення для конституційно-правового регулювання.

Важливим є те, що в роботі значна увага приділяється питанням конституційно-правових відносин, оскільки це — одна з найактуальніших проблем конституційного права. Аналіз їх змісту і специфіки допомагає відокремити конституційне право України від інших галузей національної правової системи, розкрити його функціональне призначення, особливості регламентації цієї галузю права суспільних зв'язків. У роботі слушно підкреслюється, що багатьом конституційно-правовим відносинам притаманні найбільш високий рівень узагальнення і найбільш абстрактна форма взаємодії суб'єктів цих відносин. Досить широко представлена характеристика основних суб'єктів

конституційно-правових відносин: Український народ, органи державної влади і місцевого самоврядування, громадяни, іноземці, політичні партії тощо. В навчальному посібнику докладно розкриваються зміст конституційних правовідносин, види юридичних фактів, які є підставою їх виникнення, зміни, припинення.

В роботі чітко аргументується позиція провідної ролі конституційного права в національній правовій системі України, оскільки ця галузь визначає орієнтири правового регулювання в усіх сферах суспільних відносин, а Конституція закріплює вихідні положення для всього законодавства України. Норми цієї галузі мають основоположне значення для демократичного вектора розвитку суспільства.

На високому науковому рівні аналізуються проблема колізій в конституційному праві, підстави виникнення цих колізій. Разом з цим слушно підкреслюється, що наявність таких колізій не слід розглядати тільки як небажане явище. Досліджуються також засоби розв'язання колізій.

На сучасному етапі державотворення в Україні істотно розширюються наукові дослідження з конституційного права. З огляду на це в роботі аналізуються питання предмета, завдань і функцій, системи, джерел науки конституційного права, етапи розвитку цієї науки.

Для науки конституційного права, як і для всієї юридичної науки в методологічному аспекті, настав досить складний період. Автор дає своє бачення проблеми і, на наш погляд, вірно робить, що не відкидає те позитивне, що було вироблено в радянському державознавстві. Він дає ґрунтовний аналіз таких конкретних методів наукового дослідження конституційно-правових процесів, як системний, порівняльно-правовий, історичний, конкретно-соціологічних досліджень, статистичний. Можна підтримати думку автора про необхідність уведення в практику державно-правових експериментів. Аналізуються стан науки конституційного права України на сучасному етапі, чинники, які впливають на її розвиток, розглядаються найбільш актуальні проблеми конституційно-правових досліджень, серед яких — конституційна відповідальність, державно-правові проблеми захисту конституційного ладу, державно-правові конфлікти, проблеми становлення конституціоналізму в Україні, конституційно-

правові аспекти регулювання державно-конфесійних відносин, конституційно-правові проблеми становлення громадянського суспільства, забезпечення національної безпеки тощо.

Рецензована робота виконана на високому науково-теоретичному рівні, в ній комплексно розглядаються найбільш складні розділи навчального курсу з конституційного права.

Разом з цим до навчального посібника є деякі зауваження. По-перше, хоча автор і виділяє матеріальні та процесуальні конституційно-правові відносини, але він їх не аналізує, не підкреслює їх відмінності, не дає їм характеристику. По-друге, підкреслюючи значення державно-правових експериментів, не аргументує, для чого вони необхідні, з яких питань і за якою процедурою вони мають проводитися. По-третє, в параграфі п'ятому глави третьої "Громадяни України, іноземці, біженці" йдеться про цих осіб як про суб'єктів конституційно-правових відносин. Рациональніше було б назвати цей параграф "Людина і громадянин як суб'єкт державно-правових відносин". По-четверте, недостатньо розкрита роль конституційного права у становленні і розвитку політичної системи України.

Але це не знижує високого рівня дослідження Ю. Тодики, який зробив вагомий внесок у теорію і практику українського конституціоналізму, аналіз конституційно-правових реалій на сучасному етапі державотворення в Україні.

М.Цвік, академік АПрН України,

професор, доктор юридичних наук